

Další pravda o Erasmu... (studijní pobyt v Lipsku)¹

Vojtěch Kaše, FF MU, Ústav religionistiky

„Víte, jak vypadají dějiny religionistiky?“ otázel se v přítmí seminární místnosti lipského Religionistického institutu profesor Hubert Seiwert, načež se zvedl ze židle a začal se otáčet kolem vlastní osy. Stalo se tak v rámci magisterského semináře „Základní pojmy systematické religionistiky“ při osvětlování pozadí Geertzovy teorie náboženství, která vyjadřuje jeden z mnoha jejích obrátů, pro tentokrát tzv. *cultural turn*. Profesor Seiwert je vedoucím lipského Religionistického institutu a lze ho do značné míry považovat za postavu reprezentativní nejen pro lipskou katedru, ale i pro celou současnou německou religionistiku, jejímuž institucionálnímu zakotvení v podobě Německé společnosti pro religionistiku po řadu let předsedal. Začít zprávu z pobytu v Lipsku v rámci programu ERASMUS právě odkazem na prof. Seiwerta má své opodstatnění i ve skutečnosti, že je to právě on, kdo má výměnný pobyt na starosti a k němuž je tak student od počátku směřován.

O zahraničním pobytu v magisterském studiu na některém religionistickém pracovišti v německy mluvící zemi jsem sice vážně uvažoval, než jsem však přímo oficiální formou vyjádřil svůj zájem, bylo mi na ústavu sděleno: „Pojedeš do Lipska.“ A já se nebránil. Určité zaváhání přišlo až v momentě, kdy jsem se z internetu dozvěděl, že se profil lipské katedry se zacílením na náboženství východní Asie zcela míjí s mou dosavadní i výhledovou odbornou orientací. Uklidňujícím bylo zjištění, že podobně jako v Brně i v Lipsku kladou nepřehlédnutelný důraz na teorii. A tak jsem ještě před započítím semestru přišel na konzultaci svého studijního plánu s výpisem výlučně teoretických předmětů. Když jsem profesoru Seiwertovi popsal, že mým dosavadním těžištěm zájmu bylo rané křesťanství, odkazem na teologickou fakultu vyjádřil, že tomu ani v Lipsku nic nestojí v cestě. A tak začalo další kolo pátrání po možnostech mého studijního vyžití orientovaného již vně Religionistického institutu.

Záhy jsem tak dospěl ke zjištění, že religionisticky atraktivní předměty je možné vedle Fakulty dějin, umění a orientálních věd, jejíž je Religionistický institut součástí, navštěvovat také na Teologické fakultě, zejména pod oddělením Sociologie církve a náboženství a na Fakultě filozofie a sociálních věd v rámci Institutu kulturních věd.

Po započítí semestru jsem tak začal navštěvovat celkem pět předmětů s trojím institucionálním zakotvením: na religionistice již zmiňovaný seminář „Základní pojmy systematické religionistiky“, dále pak seminář „Náboženská sebe prezentace“ s profesorem Kleinem. V rámci oddělení Sociologie církve a náboženství při

¹ Jedna zpráva o Erasmu v Lipsku již v *Sacra* vyšla v čísle 1/2008, a to z pera Andrey Beláňové, roz. Noskové (Nosková 2008), pod názvem „Pravda o Erasmu“. V následující zprávě proto spíše ponechám stranou „tváře“ studijního pobytu vyjádřené v její zprávě a vyhradím přidělený prostor především vylíčení konkrétních studijních možností, které se o tomto semestru (podzim 2011) v Lipsku otevřely mně.

Teologické fakultě pak přednášky „Náboženství a religiozita ve sjednoceném Německu“ a „Náboženství a církev v současných evropských společnostech“ s profesorem Pickelem a nakonec pod záštitou Institutu pro kulturní vědy doktorandský seminář „Náboženský nonkonformismus: Společnost, organizace, síť“ s profesorkou Wohlrab-Sahr. Tyto tři předměty mimo rámec Religionistického institutu si zaslouží podrobnější zmínku.

Profesor Pickel je renomovaný sociolog, autor nejnovějšího německého úvodu do sociologie náboženství (Pickel 2011), spoluvydavatel sborníku o náboženství a religiozitě ve sjednoceném Německu (Pickel – Sammet 2011) a anglickojazyčného sborníku o náboženské situaci v současné Evropě (Pickel – Müller 2009). Orientuje se převážně na empirická sociologická šetření v dané oblasti, což je patrné i při výuce. Na přelomu desetiletí spolu s Detlephem Pollackem rozvířili diskusi zpochybněním platnosti individualizační teze v německém kontextu, a to právě v návaznosti na empirická šetření, poukazující nejen na pokles sociálního významu náboženství, ale také na absenci náboženské kompenzace v individuálních formách religiozity (Pollack – Pickel 1999, 2000, 2003, zvláště 1999: 477 a 2003: 269)².

Do diskuze se tehdy kriticky zapojila i Wohlrab-Sahr a v článku s Michaelem Krügelarem zpochybnila Pollackovy a Pickelovy necitlivě redukcionistické formalizace (Wohlrab-Sahr – Krügeler 2000). Jí vedený doktorandský seminář o náboženském nonkonformismu se orientuje na sociologické uchopení institucionální strukturační náboženství v procesuální perspektivě weberovské tradice. Probíhá v angličtině v návaznosti na výzkumný projekt „Náboženský nonkonformismus a kulturní dynamika“, navštěvují ho mezinárodní studenti rozličného zaměření i původu a má spíše podobu kvalitně moderované konferenční diskuze.³

Z výše uvedeného patrný zájem o sociologii náboženství jsem mohl v samotném začátku semestru přizvít účastí na konferenci „Multiple Secularities and Global Interconnectedness“, jejíž hlavní organizátorkou byla právě Wohlrab-Sahr, koordinující taktéž konferenci zaštiťující projekt „Multiple Secularities“⁴. V něm zajišťuje českou účast Roman Vido z katedry sociologie FSS MU, s nímž jsem se na konferenci také setkal. Účast na této konferenci pro mě svůj účel rozhodně splnila, když zapůsobila žádoucím způsobem jako inspirující vzpruha pro další studium: osobnosti formátu Johna McLeoda či Philipa Gorského nevidí člověk v živé diskusi každý den.

Nyní ještě zbývá uvést o mém studijním pobytu v Lipsku také několik málo negativ. Určité rozladění ve mně již od počátku navozovala naprostá nepřehlednost univerzitních internetových informačních služeb: z internetových stránek Religionistického institutu je možné se dozvědět jen zanedbatelně málo informací.

² „Positive Zusammenhänge bestehen in West- wie Ostdeutschland hingegen zwischen Individualisierung und Areligiosität. Selbst religiöser Synkretismus profitiert nicht von den Prozessen der Individualisierung“ (Pollack – Pickel 2003: 269).

³ Z novějších publikací Moniky Wohlrab-Sahr stojí za zmínku vydání přehledové publikace o kulturní sociologii (Wohlrab-Sahr 2010). Osobně přispěla také k rozvoji české sociologie náboženství, neboť když na sklonku roku 2010 začlenila Sekce sociologie náboženství Masarykovy české sociologické společnosti svůj pravidelný seminář v rámci mezinárodní konference ISORECEA v Brně, byla Wohlrab-Sahr „nejaktivnějším diskutujícím a polemikem v tomto panelu“, píše Jan Váně (2011: 197).

⁴ Viz <http://www.multiple-secularities.de/index_en.html>

Seznam vyučovaných předmětů byl uveřejněn až krátce před začátkem semestru a v něm byl obsah jednotlivých kurzů jen stručně naznačen, např. bez doporučené literatury. Obdobný stav panoval a panuje i na jiných pracovištích. Taktéž kreditové hodnocení jednotlivých předmětů mi bylo po úvaze sděleno až při osobní konzultaci. Tomu nepřidávají administrativní povinnosti s různými tištěnými žádostmi a potvrzeními, které zčásti souvisejí s programem ERASMUS obecně, a nelze se jim proto vyhnout, zčásti však s administrativním kolosem samotné univerzity. Nejednou jsem si tak v prvních týdnech s povzdechem vzpomenu na všezahrnující IS Masarykovy univerzity. Na druhou stranu i tyto skutečnosti lze z jistého hlediska považovat za určitou přednost, neboť se díky nim vpsledku vše odehrává na osobní rovině. Příkladem toho může být povinnost studentů prvního ročníku absolvovat před začátkem semestru konzultaci studijního plánu s jedním z profesorů garantujících obor, na základě níž si student zapisuje předměty a profesor získává přehled o jeho studijních zájmech.

V úvodu zmíněný seminář „Základní pojmy systematické religionistiky“ s prof. Seiwerem, který se zaměřuje na uchopování pojmu náboženství v anglosaské religionistické tradici, je pro mě zvláště potěšující, a to od chvíle, kdy jsem se na první hodině dozvěděl seznam literatury, o níž je v rámci semináře diskutováno. Postupně jde o texty autorů, jako je J. Z. Smith, C. Geertz, T. Asad, I. Strenski, J. Bulbulia, W. LaFleur a D. Sperber. Již tento seznam zcela odboural mou obavu z uzavřenosti německé religionistické teorie ve své vlastní vědecké tradici a poukázal např. na možnost prodiskutování fascinujícího trendu kognitivní religionistiky s předním německým religionistou Hubertem Seiwerem, k čemuž by měla vyvstat příležitost v souvislosti s mým prvním německým referátem na článku od Josepha Bulbulii v nadcházejícím měsíci prosinci. Vystává totiž otázka, zda, případně v jakém smyslu je pro prof. Seiwerta evolucionistický přístup zakotvený v nových poznatcích kognitivních věd také jen dalším obratem na místě.⁵ Pokud mi pobyt v rámci programu Erasmus poskytne vedle obvyklých přínosů, jako je poznání nového prostředí a lidí, nalezení nových přátel a zlepšení jazykových dovedností, i toto, bude to v mém religionistickém studiu nepochybně krok vpřed.

Seznam použité literatury

- Nosková, A.** 2008. „Pravda o Erasmu“. *Sacra* 6/1, 82–85.
- Pollack, D. – Pickel, G.** 1999. „Individualisierung und religiöser Wandel in der Bundesrepublik Deutschland“. *Zeitschrift für Soziologie* 28/6, 465–483.
- Pollack, D. – Pickel, G.** 2000. „Religiöse Individualisierung statt Säkularisierung? Eine falsche Alternative. Antwort auf die Replik von Wohlrab-Sahr und Krüggeler“. *Zeitschrift für Soziologie* 29/3, 244–248.
- Pollack, D. – Pickel, G.** 2003. „Deinstitutionalisierung des religiösen und religiöse Individualisierung in Ost- und Westdeutschland“. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* 55/3, 447–474.

⁵ Seiwert svou zdrženlivost vůči naturalistickým trendům a z nich vyplývajícím potížím např. s pojmem „náboženství“ již několikrát precizně vyjádřil: „Bei einer solchen interdisziplinären Annäherung treten nicht nur die methodologischen und wissenschaftstheoretischen Probleme auf, die allgemein zwischen Kultur- und Naturwissenschaften bestehen, sondern der Gegenstand *Religion* bereitet zusätzliche Schwierigkeiten“ (Seiwert 2009: 107).

-
- Seiwert, H.** 2009. „Religion, Evolution und die Mechanismen kultureller Vererbung“. In: Beck-Sickinger, A. G. – Petzoldt, M. (Eds.). *Paradigma Evolution: Chancen und Grenzen eines Erklärungsmuster*. Frankfurt am M.: Peter Lang, 105–131.
- Váně, J.** 2011. „Sekce sociologie náboženství a její semináře v roce 2010“. *Sociologický časopis* 2011/1, 195–197.
- Wohlrab-Sahr, M. – Krüggeler, M.** 2000. „Strukturelle Individualisierung vs. autonome Menschen oder: Wie individualisiert ist Religion? Replik zu Pollack/Pickel: Individualisierung und religiöser Wandel in der Bundesrepublik Deutschland“. *Zeitschrift für Soziologie* 29/3, 240–244.
- Wohlrab-Sahr, M.** (Ed.). 2010. *Kultursoziologie: Paradigmen – Methoden – Fragestellungen*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.